

Matkapäiväkirja Tringa ry:n Iranin matkalta kesäkuussa 2017

10.6.2017 – Mystinen Iran varhain aamulla

Iran on kaunis ja kiehtova maa – paljon vuoristoja, suuria aavikoita ja monituhatuinen sivistys – mutta Iran ei ole ollut vuosikymmeniin kovin suosittu valtio läntisten suurvaltojen näkökulmasta katsottuna. Sitä epäillään ydinaseen valmistamisesta, syytetään Syyrian hallituksen tukemisesta taistelulentillä ja moititaan heikoista ihmisoikeuksista. Sitten vielä ihan muutamaa päivää aiemmin terroristit räjäyttivät pari pommia Teheranissa. Mutta sinne me kuitenkin olemme nyt menossa, linturetkelle maan pohjois- ja koillisosiin.

Lento Kiovasta laskeutuu Teheranin kentälle aikataulun mukaisesti kello puoli kaksi yöllä. Lämpöä on 28 astetta, pimeää ja hiljaista. Meitä ollaan kentällä vastassa ja viedään ison hotellin lobbyyn pariaksi tunniksi odottamaan päivän valkenemista. Ja lintuharrastajia kun ollaan, pitää heti päästä kiikaria ulkoiluttamaan ja jäseniä oikomaan kadulle ja viereiseen puistoon. Yö on pimeä, mutta kirkas täysikuu hohtaa taivaalla. Vaaleakultarinta laulaa puiston puissa innokkaasti ja toinen tapailee säriseviä säkeitä lähellä. Katulampun valaisemassa puussa joku bulbuli pulputtaa. Lopulta se vilahtaa näkyviin, valkoposkibulbuli.

Lintuyhdistys Tringan Iranin matkalle on uskaltanut mukaan seitsemän hengen ryhmä: Eino Hiekkanen, Anu Hiekkanen, Kim Söderling, Hilikka Lampén, Jussi Sinnemaa, Tuija Nikula ja blogin pitäjä Jouko Högmänder. Kaksi viimeksi mainittua on aiemmin käynyt maassa. Oppainamme ovat Ali Alieslam ja Nima Mehrabany. Edellinen on kokenut linturetkien ja muiden seikkailumatkojen opas, joka tuntee maan joka kolkan ja sen linnut hyvin. Nima on myös ammattiopas, jolla on laaja historian ja kulttuurin tuntemus. Nämä kaverit vievät meitä eteenpäin kahdella maastoautolla.

Teheranissa asuu 12 miljoonaa ihmistä. Me ajamme kaupunkia halkovaa moottoritietä ensin länteen, sitten pohjoiseen. Esikaupunkien suunnasta valuu keskustaa kohti katkeamaton virta autoja. Tänään lauantaina työviikko on alkamassa Iranissa, sillä täällä vietetään viikonloppua torstaina ja perjantaina.

Kukaan meistä ei ole nukkunut kuin silmäyksen verran yöllä. Niinpä vasta pysähdys aamiaiselle vuoriston etelärinteiden ravintolassa saa tajunnan vähitellen heräämään. Kuu on hävinnyt taivaalta ja aurinko valaisee jo enemmän kuin pelkät vuorenhuiput. Olemme lähellä kravun käänköpiiriä, jossa aurinko näin kesäkuussa paistaa kuumasti ja nousee päivän mittaan melkein zenittiin. Maisemakin alkaa syöpyä tajuntaan: Alborz-vuoriston etelärinne on kuivaakin kuivempaa, täällä ei kasva mitään kapean jokilaakson yläpuolella. Korkein huippu on lumipeitteinen Damavand, joka nousee 5671 metriin. Edessämme on odotettavissa vuorenharjanteiden ylitys solassa, jonka jälkeen kasvillisuus muuttuu vehreäksi ja metsä peittää vuoriston alarinteet. Ja kauempana pohjoisessa on sitten Kaspiameri, josta nousevat sateet ylläpitävät vihreyttä vuoriston pohjoisrinteillä.

Vielä muutama pysähdys ylärinteessä ja ensimmäiset mielenkiintoiset linnut kirjataan havisvihkoon: alppivaris ja tavallinen harmaatakki ahdistelevat maakotkaa ja arohiirihaukka osallistuu jahtiin. Mustapääsirkku ja luhtakerttunen laulavat vähän rehevämmässä puronvarressa. Vähän ennen 3000 metrin solaa painetaan jarrua lumivarpusen kohdalla: emo kantaa ruokaa tierummun koloissa olevaan pesään.

Puolilta päivin saavumme Kelardashtin pikkukaupunkiin, jossa asuu 11 000 ihmistä laaksossa, josta Alborzin vuorijonon vedet virtaavat kovalla kohinalla kohti Kaspianmerta. Hotelli Maral tarjoaa meille miellyttävän majan seuraaviksi kolmeksi yöksi.

Jo ennen lähtöämme meitä on askarruttanut ramadan, muslimien paastokuukausi, joka osuu tänä vuonna alkukesälle ja meidän Iranin matkamme ajalle. Maan asukkaista noin 90% on shiioja, muslimien pienempää pääsuuntaa tunnustavia islamilaisia. Shiialaisuus sinänsä on varsin liberaalia ja suvaitsevaista. Mutta vuonna 1979 toteutunut islamilainen vallankumous toi Iranissa valtaan teokratian, pappisvallan, joka on ottanut käyttöön tiukkoja moraaliohjeita mm. naisten pukeutumisen, ramadanin, alkoholin ja monen muun arkielämän asian suhteen. Papit valtiokoneiston haltijoina eivät ehkä ole kovin suosittuja, mutta heidän valtansa ei taida perustua niinkään kansansuosioon kuin tiukkaan kuriin.

Meille on kaikesta huolimatta vakuutettu, että ulkomaalaisten ei odoteta osallistuvan paastoon. Sitä noudattavat eivät syö tai juo mitään, polta tupakkaa tai harjoita seksiä auringon nousun ja laskun välisenä aikana. Vakuutteluista huolimatta vähän askarruttaa, miten ruokaa ja juomaa on turisteille saatavissa.

Mieltä kuitenkin rauhoittaa oppaan kertoma tieto, että Teheranin miljoonista asukkaista vain neljännes tai viidennes osallistuu ramadaniin. Mutta syrjäisissä maalaispaikoissa voi ehkä jopa neljä viidennestä noudattaa koraanin ja sen tulkintojen mukaan asetettua ohjetta. Matkan ensimmäisen päivän aikana kohtaamme ramadanin jo heti, kun astumme autosta ulos Kelardashtin keskustassa ja korkkaamme janoamme kaupasta ostettuja kylmiä vesipulloja: Ali ohjeistaa heti, että ei, ei täällä kadulla! Pitää osoittaa huomaavaisuutta muita ihmisiä kohtaan, sillä osa kaupungin kadulla kulkevista ihmisistä on ehkä paastoamassa ja heilläkin saattaa olla jano.

11.6.2017 – Vuoren rinteitä ja laidunkukkuloita Kelardashtin ympärillä

Päivänkoitto on jo aavistettavissa, kun varhain lähdemme kaupungista lähivuorille. Asiaan kuuluu, että vuoriston tiet ovat mutkikkaita ja mitä ylemmäksi mennään, sen jyrkempiä ovat nousut ja sitä pahemmin vesi on syönyt tiet keltottomiksi. Näin on laitansa tälläkin tiellä. Mutta isopyöräiset japanilaiset maasturit selvittävät tiensä niille korkeuksille yli 2000 metrin, missä vuoriston matalat ja kuhmuraiset pyökit ja tammet harvenevat niin että maisemaa voi luonnehtia hakamaaksi. Täällä orapihlajat ja muut valkokukkaiset puut kukkivat sekä lehmät ja lampaat laiduntavat. Puiden välestä näkyy etelässä lumihuippuja ja pyöreitä paljaita alppiniittyjä, pohjoisessa taas usvan läpi juuri ja juuri häämöttää Kaspianmeren rannikko. Uskomattoman kaunista maisemaa lähellä ja kaukana!

Vuoritiltaltin laulu muistuttaa tiltaltin, mutta on yksitoikkoisempaa.

Tällä rinteellä on nähty harvinainen kaspiantainen, joka on verrattain myöhään löydetty omaksi lajikseen. Vasta viimeisten kymmenen vuoden aikana on voitu todeta, että lajia esiintyy ainoastaan täällä, Iranin Alborz-vuoristossa. Se pesii lähellä puurajaa sellaisissa paikoissa, joissa kasvaa isoa runkokuuta. Tätä lintu tarvitsee pesäkolon kaivamiseksi.

Kaspiantiaainen on yleissävyltään rusehtava, se on erotettu äskettäin balkanintiaisesta omaksi lajikseen. Minusta sen olemus ja äänet muistuttavat enemmän kotoista hömppää.

Nyt oppaamme kutsuu kaspiantiaisia soittamalla atrappia. Eikä kulu kuin kotvanen kun paikalle saapuu kaksi levottomasti paikkaa vaihtavaa tiaista, joita Eino ja minä epätoivoisesti jahtaamme pitkillä putkillilla. Tuloksena on joukko tunnistuskuvia. Siinä lyhyenä hetkenä – ja tuntia myöhemmin kun kohtaan lentopoikueen – jää mieleen joitakin kaspiantiaisen tuntomerkkejä. Lintu muistuttaa lähinnä hömötiaista, jota kuitenkin ei esiinny muutaman tuhannen kilometrin säteellä. Tunnusomainen, ei kovin usein kuuluva ääni on hömppämäinen, vähän nenäsointinen ”ti-tsää”. Laulu on hyvin lähellä hömötiaisen laulua ”tii-tii-tii...”. Kaspiantiaisen yleisväri on rusehtava ja kalotti on ruskea. Yhtymäkohtia vähän lähempänä pesivään viitatiaiseen ei tullut mieleen, balkanintiaisesta puhumattamaan, vaikka kaspiantiaista aiemmin pidettiin tämän alalajina.

Oppaamme Ali kattaa yhdessä toisen auton kuljettajan Niman kanssa meille hienon aamiaisen pyökkien ja tammien varjoon paikalle, jossa saamme seurata kahvia hörppien täällä harvinaisen pikkutikan pesimistouhuja sekä käenpiikaa ja vihertikkaa. Juuri aamiaisen lopetettuamme liukuu puiden välistä näkyviin kaarteleva iso petolintu, jolla näkyy vaalea pää sekä pitkä, kiilamainen pyrstö. Hetken raksuttaa tyhjää, kunnes joku huudahtaa: partakorppikotka, lammergeier! Rauhallisesti kaarrellen se ylittää meidät ja aamiaistarjoilumme ilman että siipikään värähtää. Linnulla näyttää olevan käärme kynsissään, ehkä matkalla poikasille eineeksi.

Valtavan tammen varjossa Eino, Kim, Hilikka, Tuija, Anu ja Jussi.

Metsäkävelyllä tuli monesti mieleen, että ylärinteiden matalissa lehtimetsissä on paljon samoja lajeja kuin meillä eteläsuomalaisissa metsissä: peippo, mustarastas, kulorastas, leppälintu, peukaloinen, käki, närhi ja sinitiainen. Mutta meillä harvemmin tapaa kuhankeittäjää tai nokkavarpusta metsäretkellä. Näille vuorenrinteille tyypillisiä harvinaisempia lintuja – mainitun kaspiantiaisen lisäksi – ovat vuoritilalti, kaukasianuunilintu ja balkaninsieppo, joita kaikkia sattuu tiellemme ja tien varsille.

Iltapäivällä lähdemme kaupungin ulkopuolella oleville puuttomille kukkuloille. Maisema ja kasvillisuus on aromaista, kuivaa ja kulottunutta. Karjaa ei juuri näy, mutta kukkuloiden rinteitä ruuduttavat betonitiilistä muuratut aitaukset, joita ensin luulen laitumiksi. Mutta aitauksissa ei ole karjaa eikä näy merkkejä, että olisi koskaan ollutkaan. Kuitenkin kukkuloilla on näitä aitoja kymmeniä kilometrejä ja aidat jakavat rinteet parinkymmenen aarin – puolen hehtaarin kokosiin ruutuihin. Mitä nämä rakennelmat ovat?

Kakkosoppaamme Nima kertoo, että Iranin edellisen presidentin – jota hän luonnehti vähemmän painokelpoisella adjektiivilla – aikana hallitus oli rohkaissut kylien väestöä täällä

jakamaan valtion omistamat maat keskenään ja ottamaan ne käyttöön, tai myymään huvilatonteiksi. Väki oli tästä suorastaan riehaantunut ja ryhtynyt toimiin: maat jaettiin sukujen ja perheiden kesken, ensi kertaa omaa maata saaneet ihmiset halusivat ympäröidä omistuksensa kunnan aidalla ja niin koitti tiili- ynnä betoniteollisuudelle kulta-ajat näillä nurkilla. Ilo loppui kuitenkin verrattain pian, sillä tällaisesta yhteiskunnan maaomaisuuden jaosta oli syntyä kaaos, joka oli tarttumassa muuallekin maahan. Niinpä uusi hallitus keskeytti alkeellisen maareformin ja otti maat takaisin haltuunsa. Vain valtavat aidat jäivät jäljelle. Ne saattavat seistä siellä muutaman sata vuotta kertomassa tarinaa presidentti Ahmadinejadin hätäisestä maauidistuksesta, joka kaatui vaikka aidat jäivät pystyyn.

Aitoja enemmän meitä kuitenkin kiinnostaa mitä aidoilla makaa ja istuu. Vähän väliä näkee betoniaidoille eri kokoisia gekkoja, liskoja ottamassa aurinkoa. Arokotka istuu kauempana betoniaidalla. Nämä kukkulat ovat myös taskujen valtakuntaa. Rusotasku on taskuista tavallisin. Arotaskuja juoksee kuivan heinän seassa ja räpyttelee paikallaan ilmassa lajille luonteenomaiseen tapaan. Luulemme myös tapaavamme poikasilleen ruokaa kantavan parin valkoselkätaskuja. Tarkempi kuvien tarkistus osoittaa kuitenkin, että parin koiras lienee tämän ja rusotaskun risteymä. Iranissa saa kyllä oppia, että taskut ovat vaikeita tuntea!

Samalla kun opettelemme erottamaan lajilleen kinkkisiä taskuja, ja etenkin niiden naaraslintuja, tähyillään välillä taivasta. Arohiirihaukka näyttää olevan haukoista yleisin. Meitä kohtaa lisäksi hieno näky, kun pikkukiljukotka, pikkukorppikotka ja arohiirihaukka kisailevat aivan lähellämme. Kauempana näkyy myös vaalea pikkukotka sekä tuuli- ja nuolihaukkoja. Tämä on hyvä lintupäivä!

Iltapäivän taivaalla näkyi joukko petoja, mm. nuori pikkukorppikotka.

12.6.2017 – Ylhäällä

Seisomme pienellä vuorenrinteen hyllyllä noin kahdessa ja puolessa kilometrissä. Allamme kohisee voimakas virta, joka tuo kirkasta vettä sieltä, missä aurinko sulattaa ylämaiden lunta. Edessämme aukeaa huikaiseva maisema: yli neljän kilometrin lumipeitteisiä huippuja ja niitä matalampia, jyrkkärinteisiä harjanteita. Pari sataa metriä allamme näkyy kaksi maasturia ja lammaspaimenten maja, jonka harjan alta tuuli kuljettaa savua. Aamutsaijut taitavat olla lämpiämässä.

Tie tänne ei ole helppo. Paikoin se on vain ura kivikossa. Hetkittäin ura sukeltaa auton korkuisten kivenlohkareiden väliin. Näitä vierii vähän väliä vuoren rinteiltä alas, etenkin sateen jälkeen ja keväällä lumen ja roudan sulaessa. Ehkä tänä aamuna suurin vaara ei ollut päälle putoava lohkare, mutta kylläkin yöllä alas kolistellut kivi, joka olisi lopettanut aamun missiomme alkuunsa. Olemme kuitenkin selvinneet tänne saakka autolla jyristellen ja loppumatkan kiiveten.

Kim, Anu, Eino ja Ali etsimässä kaspianlumikanaa vuorten rinteiltä.

Meidän kiikarimme ja kaukoputkemme kampaavat lähivuorten puuttomia ylärinteitä, jonne aurinko suuntaa ensimmäiset säteensä. Olemme asemissa jo kello kuudelta. Korvat ovat herkistyneet kuuntelemaan virran kohinan yli, josko jostakin kuuluisi kaspianlumikanan vastaus siihen atrappiin, jota oppaamme soittelee, ihan tätä harvinaista lintua ärsyttääkseen.

Kultahemppo on kaunis, pieni ja vikkelä lintu, jota on vaikea saada pysähtymään kameran etsimeen.

Kunnon vastausta ei kuulu, vain joku yksittäinen huikkaus jostakin. Odotamme pari tuntia, josko joku kukko vastaisi tähän, suomalaisen mielestä kuikan huutoa muistuttavaan soidinhuutoon "kluii-vi". Täällä lumikanoja elää, jossakin kolmen tonnin yläpuolella. Näyttää siltä, että näiden koppelon kokoisten kaspianlumikanojen naaraat ovat munia hautomassa ja kukot eivät halua nyt ryhtyä haastamaan atrappia soittelevaa Alia.

Kaunis ja haluttu tuttavuus kalliokiipijä yllätti laskeutumalla hetkeksi viereemme.

Ennen jokivarressa tarjottua piknik-aamiaista lintuharrastajien joukkoa tulee tervehtimään parvi kultahemppoja, joiden pirisevää ääntä olemme kuulleet puuskutuksemme yli jo tänne kiivetessämme. Ja sitten jostakin lepattaa paikalle harmaa terävänokkainen lintu, joka asettuu kalliopaaden seinämälle ja vilauttelee punamustia siipiään. Kalliokiipijä aiheuttaa syvän ihastuksen huokauksen kiikarien takaa. Hetki vain ja lintu häipyi. Jäljelle jäävät samalla kalliontöppäällä laulava pikimusta mustaleppälintu, paikallista semirufus-vuoristorotua, ja reviiiriään vartioiva vuorisirkku.

Paimenten leiri. Koirat vartioivat lampaiden rauhaa.

Emme hellitä, vaan jatkamme jalkapatikassa vielä ylemmässä. Ohitamme paimenet, jotka hissukseen vievät määkivää laumaansa ylöspäin. Laumaa ohjaavat koirat vilkaisevat meitä veltosti, nämä pedot tuskin ovat sellaisia laumanvartijakoiria, jotka tarpeen tullen rökittäisivät päälle pyrkiviä susia. Ohitamme toisen paimenten majan. Vähän väliä annamme kiikarin pyyhkiä vuorten rinteitä. Lopulta Ali löytää pienen pisteen kaukana ja korkealla vuorenharjanteen päällä. Siellä lumikana tähyilee maisemia, ehkä vartioi hautovan rouvansa rauhaa. Me taas olemme jo aiemmin saaneet mieleemme rauhan komeista maisemista, joita vain harva ihminen koskaan pääsee ihaillemaan. Vaan onhan silti kaspianlumikanan täplä vuorenharjanteen päällä meidän mielestämme vähän kuin piste i:n päällä.

13.6.2017 – Alas vuorilta Kaspiameren rannikolle

Aamun valjetessa automme rullaa alas Alborz-vuoristosta pohjoiseen, Kaspiameren rannan tasangoille. Täällä rannikolla on paljon asutusta, lännestä itään ajaessa tuntuu, että valtatie varsi on yhtä nauhamaista kaupunkia. Asutusta ympäröivät laajat, kauniin vihreät riisipellot. Tähän aikaan kesästä puolikasvuinen riisi kasvaa pelloilla makaavassa vedessä. Tämä tietää paratiisia vaikkapa niille isoille vihreille sammakoille, joiden näemme laiskasti väistelevän vedessä luikertelevia käärmeitä. Mutta vaara uhkaa myös ylhäältä: valkoposkitiirat partioivat riisipeltojen yllä etsien pikkusammakoita ja vedessä seisovat haikarat keihästävät vähän isompiakin.

Tasangolla on kuumaa ja kosteaa. Mittari näyttää reilusti yli kolmeakymmentä astetta. Babolsarin kaupungin eteläpuolella on noin 50 hehtaarin laajuinen alue kala-altaita. Täällä tavallisin haikara näyttää olevan pikkuhaikara, valkoposkitiirujen lisäksi täällä ui muutama liejukana, mutta muuten altaat ovat hämmästyttävän tyhjiä linnuista. Kahlaajat ja sorsalinnut ovat kansoittaneet nämä kosteikot talvella ja muuttoaikaan, mutta nyt ne vieraat ovat pesimässä jossakin Venäjän ja Kazakstanin suunnalla. Mutta eivät ihan kaikki, Tringan retkellä kun ollaan, onnistumme näkemään lennossa kolme vikloa, määrittämättömäksi jäävää Tringalajia.

Huomiotamme herättävät myös korkeat, haruksin tuetut mastot, joita altailla on paljon. Niihin metsästäjät ripustavat talvella verkkonsa, kun nämä kosteikot ovat täynnä talvehtivia vesilintuja – ja saavat varmaan paljon muitakin lintuja saaliikseen. Kartan mukaan näillä alangoilla on kymmeniä muitakin kala-altaita, jotka lienevät tähän vuodenaikaan yhtä hiljaisia.

Meidän pääkohteemme täällä on mustapäapussitiainen, paikallinen harvinaisuus, ei oma lajinsa vaan pussitiaisen alalajina pidettävä mustapää. Tätä tavataan vain suppealla alueella Kaspiameren eteläreunalla ja itäpuolella. Oppaamme soittaa taas tällekin tintille atrapista lajin omaa ääntä. Muutamassa kohdassa uroslintu saapuukin ihmettelemään tunkeilijaa, mutta häviää kohta muihin askareihin. Linnuilla on nyt pesänsä, jossa ruokaa odottamassa on pesyeellinen poikasia. Mustapäapussitiaisella on nyt muuta kiirettä eikä uroslintu välttämättä ehdi häätämään tunkeilijaa pois. Oppaamme löytää meille näytiksi rantapajun alaoksissa roikkuvan pesän, jossa uros ja naaras suhahtavat silloin tällöin sisään ruokaa mukanaan.

Pussitiaisen mustapäinen alalaji macronyx pesii Kaspiameren alangon kosteikoilla.

Ilta on tavanomainen Babolsarin ruokapaikassa, jossa on vielä kahdeksaltakin hiljaista – ehkä ramadanin takia. Yleensä iranilaisissa ravintoloissa syödään kebabiä, lammasta tai kanaa yleisimmin. Ihmiset eivät kuulemma syö näitä kotonaan, mutta kyllä ravintoloissa. Me olemme vähän jo kebabiin kyllästyneitä. Tämän takia oppaamme tilasi meille eilen pataruokaa nimeltään haresh. Eilen se oli tehty lampaan jauhelihasta, granaattiomenasta ja munakoisosta, tänään toinen variantti oli lampaasta pähkinä-luumukastikkeessa. Molemmat maistuivat taivaallisen hyviltä.

14.6.2016 – Hieno päivä vuoristoylängöllä

Ajamme aamulla Kaspianmeren rannalta kaakon suuntaan ja nousemme takaisin Alborz-vuorijonolle. Täällä idempänä hiekkakiviset vuoret ovat muodoltaan pyöreämpiä, kuluneita sanoisi geologi. Kun jatkamme kauemmas ylängölle, luonnehtivat leveät, tasapohjaiset laaksot ja harvaa pensaikkoa kasvavat vuoret maisemaa. Ensimmäinen pysähdyksemme tarjoaa näkymän matalaan rotkolaaksoon. Yritämme saada jotakin tolkkua ympärillämme pyörivistä taskuista: mustavalkoisia rusotaskun ja nunnataskun koiraita ynnä harmaanruskeita naaraita. Ruostepäälepinkäinen ja harjalintu ovat rinteellä passissa kun äänekäs kallionakkeli poikue ohittaa meidät. Mutta sitten tapahtuu jotakin odottamatonta: pieni keltavatsainen ja punapäinen sirkku pomppaa jostakin näkyviin hävitäkseen parin minuutin päästä jonnekin: ruskopääsirkku. Einon kamera raksuttaa kuin konekivääri, mutta minä haluan nähdä linnun ensin kunnolla kiikarilla. Sitten sirkku häviää eikä enää ole kuvattavissa. No, ehkä näitä koreuksia vielä löytyy. Pari pysähdystä lisää ennen lounasta. Tasaisella laaksonpohjalla laiduntaa lehmiä ja jostakin valuu vettä pieneen kosteikkoon keskellä laajaa niittyä. Luulemme näkevämmekä jotakin erikoista ja jäämme tähän hetkeksi kiikaroimaan. Kaksi sitruunavästaräkkien koirasta ottaa yhteen reviiriensä rajalla ja vieressä laulaa kenttäkerttunen.

Lounas tienvarren majatalossa vuoristoylängöllä, Nima tarjoaa teetä ja kahvia. Jussi, Anu ja Eino odottavat vuoroaan. Ulkona on kuumaa ja lounaan jälkeen vietimme parin tunnin siestan pihan divaaneilla loikoen.

Keskipäivällä vietämme lounaan jälkeen muutaman tunnin siestaa jostakin vuoristossa löytyneessä majatalossa. Vielä neljältä iltapäivällä laakson punaruskeat kivet hehkuvat kuumuutta. Kuivuneen joenuoman molemmin puolin kasvaa harvaksen piikkisiä, pensaita sekä matalia, pyöreitä, mutta piikkisiä tyynyjä. Lämpöä on taas reippaasti yli 30 astetta, mutta ryhmämme tuijottaa rinteellä pomppivaa, rastaanoloista lintua, jolla on siniharmaa selkä, mustat posket ja punaruskea vatsa. Olemme tulleet kivikkosatakielten laaksoon, jossa näitä lintuja pesii kymmeniä pareja. Lintu on satakielen oloinen, kun se pyrstö pystyssä ja touhukkaana etsii etsii hyönteisiä poikasilleen. Myös muriseva varoitussääni on kuin satakielen nokasta. Olen aina yhdistänyt tämän linnun mielessäni Iraniin, koska lajin tieteellinen nimi *Irania gutturalis* viittaa tähän maahan. Ja pääosa kivikkosatakielistä asuukin juuri täällä.

Kivikkosatakielen laakso on paahteista, kivistä rinnettä, jossa kasvaa harvakseltaan piikkisiä pensaita. Tämä lintu ei ole Iranissa kovin tavallinen tuttavuus, mutta tässä laaksossa niitä pesii useita kymmeniä pareja, lisäksi mm. persiantaskuja, ruskopäälepinkäisiä, idänorfeuskerttuja....

Parin sadan metrin kävelyllä on näkösällä muitakin eksoottisia lintuja: ruskopäälepinkäiset tähystävät pensaan latvoista ulkomaalaisia ihmeotuksia, persiantaskut kantavat hyönteisiä vastarinteen kivenkoloon ja idänorfeuskertut varoittavat kun ohitamme niiden poikas

täynnä olevan pensaan. Vielä ennen lähtöämme löytää erinomainen oppaamme nähtäväksemme kaksi pientä vihreänharmaata kerttua, joita emme ilman häntä tuntisi. Rinteessä on pikkutiltaltilla reviiirinsä, jota koiras innostuu kuuluttamaan kireällä laulunsäkeellä.

Ruskopäälepinkäinen.

Persiantasku.

Illaksi ajamme laajan, kuivan puoliaavikon keskellä olevaan Damghanin kaupunkiin. Se sijaitsee vuoriylängöllä 1250 metriä merenpinnan yläpuolella, parisataa kilometriä Kaspianmeren kulmasta kaakkoon. Aukkaita on noin 70 000 ja kaupungilla ikää huimat 7000 vuotta. Täällä on monia historiallisia muistomerkkejä Iranin suuruuden ajoilta, mutta me emme niitä ehdi katsomaan. Pimeään saavuttua me menemme nukkumaan. Oletettavasti kaupunkilaiset vasta virkoavat näihin aikoihin, kun ramadaniin kuuluva päiväaikainen paasto keskeytyy ja ihmiset lähtevät liikkeelle.

Pikkutiltain reviirillä.

15.6.2017 – Lämmintä

Pitkä ajo takana. Kävelemme puoliaavikolla. Haraamme maastoa kiikarein ja kaukoputkin, turhaan, sillä vain jokunen töyhtökiuru ja aavikkokiuru jaksaa juosta edellämme tai nousta lentoon. Sen sijaan suuria sinisiipisiä heinäsiirkoja surahtelee lentoon ympäriltämme. Ne lentävät vain 3-4 metriä ja putoavat takaisin. Kivikkoisella maalla kasvaa harvakseltaan risuisia kasveja. Aurinko paistaa kuumasti ja korkealta, sillä vaikka lähdimme Damghanista varhain, on jo puolipäivä käsillä. Kävelemme veltosti, kuumuus sulattaa intoamme. Hilkan lämpömittari näyttää 40,5 astetta. Palaamme autolle ja otamme taas muutaman kulauksen vettä pullosta.

Olemme tulleet Iranin koillisosan vuoristoylängölle, joka on hyvin kuivaa aluetta. Jossakin vaiheessa automme saapuvat Khar Turanin kansallispuistoon, mutta siitä ei näy muuta merkkiä kuin farsinkielinen kyltti tien sivussa. Missä sähkölinja seuraa tietä, löytyy langoilta harvakseltaan sininäriä. Täällä elää tasangoilla 50-70 gepardia sekä vuorilla vaikeasti laskettava määrä leopardia, joita suojellaan tiukasti. Annamme auringolle ja kuumuudelle periksi ja ajamme Qale Balan kylään, jossa meidät majoitetaan erään perheen taloon. Talo on vuoren rinteellä, ja sinne pitää ponnistella kylän raitilta jyrkkää ylämäkeä, joka puristaa viimeisetkin hikipisarot pintaan. Mutta näköalat kylän yli sekä isäntäväen meille kattama kylmä mehu piristävät meidät nopeasti.

Majapaikkamme paikallisen perheen talossa Qale Balan kylässä, Khar Turanin kansallispuiston aavikolla. Upea paikka, eräs matkan kohokohdista!

Kylä on aavikon keskellä, vuoren loivalla alarinteellä. Kylän talot näyttävät savitaloilta, mutta savesta, oljista ja hiekasta lienee tehty vain rakennusten ulkoverhous. Talot ovat vanhoja, koko kylä lienee ollut tässä satoja vuosia ellei peräti tuhansia. Talojen pihoiilla kasvaa muutama valtava puu, jonka rungon halkaisija lähenee kahta metriä. Kylän alaosassa on hedelmätarhoja ja kasvimaita.

Täällä oma vesipullo on välttämätön matkalaiselle. Pulloa tavan takaa halaillessani alan pikku hiljaa ihmetellä, että miten täällä on mahdollista asua, mistä ihmiset ja eläimet saavat juomavetensä. Tähän löytyy oma tarinansa, jonka Nima meille kertoo. Iranilaiset ovat jo ammoisina aikoina kehittäneet tavan hyödyntää vuoristoissa kerääntyvää pohjavettä kaivamalla tiettyihin paikkoihin vuoren juurella syviä kaivoja. Kaivot on yhdistetty maanalaisilla kanaaleilla (näitä kutsutaan nimellä qanat), jotka loivasti viettävinä johtavat veden sopiviin alaviin paikkoihin. Näihin on jo kauan sitten syntynyt keitaita ja asutusta, hedelmäpuita, taatelipalmuja ja pientä kasvimaata. Samaa tekniikkaa, tässä muodossaan ehkä alun perin Iranissa kehitettyä, on käytössä myös muualla maailman kuivilla alueilla.

On hämmästyttävää miten ja millä työkaluilla näitä jopa 100 – 200 metriä syviä kaivoja on voitu kaivaa joskus parituhatta vuotta sitten. Maaperä on täällä tiivistä hiekkaa, johon on mahdollista kaivaa vaikka millaisia kaivoja ja syvälle maan alle vaakasuoria kanaaleita. Mutta helppoa se ei ole ollut, vaan on vaatinut paljon työvoimaa, hyviä insinöörejä ja järjestäytyneen yhteiskunnan. Vanhimmat Iranin yhä käytössä olevat qanatit ovat 2700 vuotta vanhoja, nuorimmat kuulemma 1700-luvulta. Vanhoja kaivoja käytetään yhä, ja äskettäin on arvioitu vielä noin 150 000 tällaisen kaivon ja 35 000 qanat-järjestelmän olevan käytössä Iranissa.

Lounas paikalliseen tapaan huoneemme lattialla. Isäntä, Nima ja Ali ovat sen meille kattaneet. Saman huoneen lattialla nukuimme kaksi yötä.

Ennen kuin lähdemme etsimään qanatien tuomaa vettä lähteiltä ja keitailta, nautimme talossamme lounaan lattialla istuen ja sen jälkeen lepäilemme. Loppuiltapäivästä automme lähtevät uudestaan liikkeelle. Ali käy kansallispuiston toimistossa ilmoittautumassa ja maksamassa puolestamme puiston sisäänpääsymaksun. Sen jälkeen suuntaamme kahdelle aavikolla olevalle keitaalle lintujen toivossa. Tässä kuumuudessa keitaiden lähteet ja pienet vesialtaat vetävät puoleensa janoisia eläimiä, myös lintuja.

Ensimmäisellä vesialtaalla kävi muutamia aavikkokiuruja juomassa. Linnut näyttävät olevan todella kuumissaan, sillä ne odottavat vuorojaan nokka auki altaan reunalla. Me mulperipuun varjossa maistelemme sen makeita, valkoisia marjoja, kun lähellemme laskeutuu yksinäinen hietakyyhky, joka jää vähän matkan päähän odottamaan meidän poistumistamme. Sillä lienee poikasia jossakin aavikolla. Niille se vie vettä kastelemalla rintansa veteen ja poikasten luo palattuaan se antaa näiden poimia vesitippoja märistä höyhenistä. Olemme jo autossa kun kolme alppikiitäjää suhahtaa kovaa vauhtia juomaan. Ne koukkaavat vauhdilla altaan pinnalle nokka auki ja samalla ylös. Ilmeisesti kiitäjät saavat näin muutaman tipan kallisarvoista vettä suuhunsa.

Janoinen aavikkokiuru

Jatkamme toiselle keitaalle. Ehkä varjot ovat jo ehtineet niin pitkiksi, että linnut ovat lähteneet liikkeelle. Keitaan vesialtaalla muutama tervapääsky juo samalla nopealla menetelmällä kuin alppikiitäjät edellisellä paikalla. Täällä myös persiantasku ja kaksi peltotulkkaa käy juomassa. Idänkallionakkeleiden poikue pitää meteliä lähistöllä. Muutama louhikkotasku on jo liikkeellä vuoren varjossa. Vuoren rinnettä kiipeää muutama vuoripyynn poikue ja hietikkopyitä on myös joukolla kulkemassa matalan kasvillisuuden joukossa.

Auringonlasku talomme patioltä. Vuorilta on johdettu vettä kylään, mikä on synnyttänyt tähän keitaan vihreine puineen ja hedelmätarhoineen. Kylässä on nyt elämä vilkastumassa, sillä illallinen on tavallistakin tärkeämpi niille, jotka noudattavat ramadania.

Ilta on saapumassa ja jatkamme kapeaa tietä vuorten yli takaisin kohti Qale Balaa. Vuorikauriiden laumoja näkyy ylhäällä ja alhaalla. Välillä komeasarviset pukit lähtevät kirmaamaan hurjaa vauhtia alas vuorenrinnettä ja ylös toista. Pysähdymme muutamalla paikalla huikasevien maisemien äärellä. Vuorilla on aivan hiljaista, kun kauriiden sorkkien kopina on vaiennut. Olemme ylhäällä solassa kun näemme maakotkan kaartelevan erään huipun luona. Lopulta vähän alempana löydämme etsimämme: kivikkosirkku tulee jostakin äännellen ja antaa ihailla itseään matkan päästä ennen kuin rientää harjanteen taakse

jonnekin. Tähän aikaan kesästä sirkkua ei enää laulata. Aurinko on jo aivan matalalla paistaen vielä ohuen pilviverhon läpi.

Meidän illallisemme patiolla, paljaan taivaan alla. Taustalla Nima, Ali ja isäntä. Pöydän ääressä suomalainen retkikunta.

Kylässä on elämä vilkastunut. Lämpötila on miellyttävät 28 astetta eikä aurinko enää kuumota. Ihmiset valmistautuvat illan ateriaan nyt kun ramadan sen kohta heille sallii. Meille katetaan illallista talomme katolle. Paikka on upea, täältä näkyy yli koko kylän. Luoteen taivaalla näkyy vielä auringon kajo, kauempana aavikolla olevan naapurikylän valot syttyvät vähitellen. Vanha kuu on jo noussut taivaalle. Ruoka on hyvää ja ilta pimenee. Kylän moskeija on äänessä, joka kuuluu yli kaiken muun äänen, vain lasten iloinen mekastus on taustalla erotettavissa. Tänään vietetään imaami Alin, profeetta Muhammadin seuraajan kuoleman muistopäivän aattoa. Tämä Ali eli 600-luvulla ja häntä edelleen muistavat hartaat muslimit. Näyttää kuitenkin siltä, että suurimmalle osalle iranilaisista tämä ei ole kovin tärkeää.

Shiialaisten rukouskutsut samoin nämä pyhät tekstit luetaan arabiaksi. Tämä on perua arabien pitkän miehityksen ajalta (alkoi noin vuonna 650 ja päättyi mongolien rynnistykseen noin vuonna 1220). Arabit hävittivät kaikki merkit vanhan Persian zarahustralaisesta kulttuurista ja uskonnosta, joka oli sivistyksen henkinen perusta. Tilalle tuli islami. Myös kaikki kirjoitettu perimätieto tuhottiin ja samalla farsinkielen omat kirjaimet, jotka löytyivät uudelleen arkeologisissa kaivauksissa vasta 1900-luvulla. Sen sijalle tuli arabiankielen kirjaimisto, jota yhä käytetään. Meille kerrottiin, että kouluissa opetetaan lapsille farsin (persian) lisäksi arabiaa ja englantia, joista nuoria kiinnostaa vain jälkimmäinen. Arabiaa ymmärretään huonosti ja puhutaan vielä huonommin, vaikka se on yhä shiialaisen uskonnon kieli.

Kun ilta on pimentynyt ja olemme menossa lattialle levitetyille patjoille nukkumaan, ovat lasten äänet hiljenneet, mutta moskeijan lisäksi kuuluu muutaman kerran lähistöltä sakaalien ulvontaa. Ne eivät ole vaarallisia, mutta odottavat pääsevänsä tonkimaan ruuanjätteitä kylän kujilta. Meitä kehoitetaan ottamaan kengät sisälle, sillä muutoin sakaalit saattavat viedä nekin pihalta.

16.6.2017 – Toinen päivä aavikolla

Täällä niitä piileksii! Aavikonärhiä, joita ei esiinny missään muualla maailmassa, lintu tunnetaan myös nimellä persianaavikonärhi. Mutta niiden löytäminen keski-Iranin loputtomilta aavikoilta ei ole helppoa, etenkin näin kesällä. Maalis-huhtikuussa närhet ovat näkyviä, kun ne kuuluttavat reviiriään pensaan latvassa. Poikasten vartuttua kesään mennessä linnut muuttuvat aroiksi ja melkein näkymättömiksi. Syksyllä taas niiden kerrotaan olevan helpommin löydettävissä.

Harmaakultarinta aavikon vihreässä pensaassa.

Varhainen aamu on miellyttävä, lämpöä 26 astetta. Automme pomppii tieuraa aavikolla, jota luonnehtivat harvakseltaan kasvavat metrin korkuiset lehdettömät pensaat, jotka ovat jo nyt kesän saavuttua ehtineet pudottaa lehtensä, osaa pensaista koristavat keltaiset pähkylät. Nämä pensaat ovat aavikonärhiä suosiossa: missä pensaita, siellä voi toivoa näkevänsä närhiä. Monta pysähdystä ja kiikarointia. Töyhtökiuruja, aavikkokiuruja ja aavikkotaskuja näkyy mukavasti. Kaksi harmaata pikkulintua puikkelehtii pensaassa ja heiluttaa pyrstöään. Jossakin muualla ne voisi katsoa äkkiä lehtokertuiksi. Mutta elinympäristö, kultarintamainen pää ja pyrstön sivuttainen liikuttelu ovat apuna tämän muutoin mitäänsanomattoman linnun tuntemisessa. Linnut ovat harmaakultarintoja, joita aamun aikana näkyy vielä lisääkin.

Lopulta etummaisesta auton väki huomaa kaksi pakoon viipottavaa aavikonärheä, mutta kaikki eivät niitä ehdi näkemään. Vielä toinen nopea tapaaminen. Itse olen jälkimmäisen auton takapenkillä, jossa ensimmäinen ja toinen närhiperhe jäävät näkemättä. Mutta eräällä lukemattomista pysähdyksistä ja maiseman skannauksista sattuu lopulta kiikariin kaksi närheä, jotka juoksevat kovaa vauhtia loivaa hiekkavallia ylös ja päälle päästyään heittäytyvät siivilleen kadoten harjanteen taakse. Vielä ehtii näkyvä vilaus kolmannen linnun siivistä ennen kuin koko kymmenen sekunnin elämys on ohitse. Niin arkoja aavikonärhet ovat, että yhtään hyvää kuvaa ei ehditty saada.

Aavikonärhet muistuttavat kyllä meikäläisiä metsänärhiä, puvussa on punertavaa ja siivillä mustavalkoinen kuvio. Mutta puissa kiipeilyn sijasta nämä ovat kovia juoksijoita, kuten äsken näimme. Linnut näyttävät olevan myös närhimäisen valppaita ja varovaisia.

Kruunuhietakyyhkyjä saapumassa juomaan.

Siperialainen mustakaularastas yllättää meidät lähteellä. Tätä tapaamista emme osanneet odottaa.

Saavumme loivaan notkoon, jossa kasvaa vähän korkeampia tamariskipensaita. Ne kertovat, että vettä on lähellä. Tässä on pieni lähteikköalue, joka tietysti vetää puoleensa lintuja. Vielä lähestyessämme ohitse lentää parvi kruunuhietakyyhkyjä. Sitten äkkijarrutus, jonka aiheuttaa kiurujen joukossa lähteellä oleva isompi lintu. Nopea vilkaisu hämmästyttää ja vaatii toisenkin katsomisen, sillä siinä juoksee mustakaularastas, uroslintu. Sen lähimmät pesimäalueet ovat etelä-Uralilla, mutta täällä se kuitenkin on lähteellä juomassa muiden joukossa. Jostakin syystä se on jäänyt talvimaisemiin kesää viettämään.

Arovarpunen odottaa pitkään arkana ja varovaisena ennen kuin nokkii pari tippaa vettä janoonsa.

Tämä lähteikkö osoittautuu todella hyväksi hietakyyhkyjen juomapaikaksi, sillä tämän ilmatilassa käy kova suhina. Janoan sammuttamaan saapuu useita pienissä ryhmissä kymmeniä mustavatsaisia hietakyyhkyjä ja sirompia kruunuhietakyyhkyjä. Paikalta rekisteröidään myös neljä arovarpusta, aavikkotulkku, useita aavikkotaskuja sekä aavikko- ja pikkuaavikkokiuruja. Lintujen nimistö toistaa itseään.

Shikra eli arovarpushaukka pesällään kylän reunamilla.

Kello kymmenen jälkeen on pakko antaa periksi, sillä aurinko paistaa kuumasti ja sitä säästää voimakas tuuli. Lämpömittari on taas neljänkymmenen pinnassa, linnutkin näyttävät vetäytyvän päiväpiiloihinsa. Pidämme lounastauon ja sen jälkeen pitkän siestan. Sen aikana käymme vielä katsomassa sen isojen puiden ryhmän Qale Balan kylän alarinteellä, johon Kim eilen näki harmaaselkäisen haukan kantavan jotakin jaloissaan. Arvelin, että lintu saattoi olla shikra, arovarpushaukka, jonka eilen näimme kylän keskustassa istuskelemassa. Saaliin kanto merkitsee tähän vuodenaikaan pesää. Shikra on tiettävästi pesällä äänekäs, joten en pidä pesän löytymistä mahdottomana. Ja helposti sen löydämmekin, sillä pesäpuu on keskellä kylän hedelmätarhoja ja sen alta kulkee polku. Pesästä meitä seuraa vaaleanpunarintainen emohaukka, joka taitaa olla juuri syöttämässä poikasia. Haukka ei lähde pesästä vaikka tarkastelemme sitä noin 10 metrin päästä puun alta. Haukan varoitusääni jää kuulematta.

Kävelemme polkua pesältä edelleen ylärinteen, kylän suuntaan. Maanalaisista kastelukanavista ryöppyävä vesi leviää puutarhoihin hedelmäpuita kastellen. Kylän reunalle päästessämme taivaalla kaartelelee toinen shikra, ehkä pesällä olevan puoliso. Kyläläiset viittoilevat vuoren suuntaa. Sen korkeimmalla laella, kylän yläpuolella ihmisten touhuja seuraa komeasarvinen vuorikauris. Täkäläinen laji tunnetaan englanninkielisillä nimillä Bezoar Ibex tai Persian Ibex.

Töyhtökiuru on tämän aavikon tavallisin lintu, myös aavikkokiuru on yleinen. Muita lintuja löytyy harvemmin kiikariin.

Kierrämme illalla vielä lähiseutujen lähteikköjä. Iltaretkellä meidät yllättää erittäin voimakas pyörretuuli, joka meinaa väkisin viedä kaukoputket käsistä ja työntää suut nenät täyteen hiekkapölyä. Yhtä äkkiä kuin myrsky alkoi, se myös päättyy.

17.6.2017 – Neljäsataa kilometriä itään

Tasaista puoliaavikkoa halkoo hyvä kaksikaistainen väylä, ajamme koilliseen Khar Turanin kansallispuistosta. Matkan teko on puuduttavaa, mutta oppaamme Alilla on omien sanojensa mukaan vaisto löytää hyviä lintuhabitaatteja. Tästä saamme kohta näytteen. Kahden tunnin ajon jälkeen pysähdymme muinaisen linnoituksen raunioille nauttimaan aamiaista. Alin auton takaosassa on suuri jääkaappi, joka yhdessä kuuman veden kanssa auttaa loihtimaan kelpo aamupalan matkalaisille: kahvia, teetä, aamulla leipomosta haettua tuoretta leipää, juustoa, marmeladia ja kananmunia.

Mustanaamainen personata-rodun västäräkki.

Linnustokin on vähitellen muuttumassa itään kuljettaessa. Västäräkeillä on täällä musta naama, ne ovat alalajia personata. Mustapääsirkkujen laulu on vaiennut ja tilalle ovat tulleet ”punanaamat”, ruskopääsirkut, jotka miehittävät samanlaiset asuinpaikat viljelysten reunoilla ja kasteluojien varsilla. Niiden laulukin muistuttaa lähisukulaistaan. Matkan ensimmäinen punakottarainen nähdään ja vaaleakultarinnat varoittavat kiivaasti persikkapuusta toiseen lentäen.

Ruskopääsirku on varsinainen kaunotar, eikä kovin arka. Laulaa kauniisti.

Vaaleakultarinta hätäilee maastopoikasten vuoksi.

Toinen jarrutus ja ajo tien syrjään ottaa sijansa aivan triviaalin aavikon kohdalla. Jo autossa ollessa näen kuitenkin kaksi ohivilahtavaa arokiurua ja hetken päästä löydämme muutaman laulavan lyhytvarvaskiurun. Näitä lintuja olemme jo pari päivää odotelleet näkevämmme, mutta vielä iloisemman yllätyksen tarjoavat ne kolme aavikkotylliä, jotka juoksevat niska kyyryssä alta pois, samalla yrittäen pysyä piilossa matalien risutupsujen takana. Kaksi naarasta ja yksi uros siinä ilmeisesti paimentavat poikasiaan. Ihan varmastikin ne ovat tietämättömiä siitä, että lintukirjojen levinneisyyskarttojen mukaan aavikkotyllien ei pitäisi asua tai talvehtia missään täällä päinkään. Samalla paikalla matalien pensaiden alaoksilla liikkuu jälleen omansa näköisiä harmaita pikkulintuja. Välillä ne hyppivät maassa pensaiden alla. Kertut ovat kovin pieniä, niillä on suhteellisen iso pää, vaalea silmä ja valkoiset pyrstön reunat. Nämä ovat kääpiökerttuja.

Monen tuloksettoman pysähdyksen jälkeen saavumme aika väsyneinä Bojnourdin kaupunkiin. Olemme laskeutuneet 1300 metrin ylätasangolta noin 1000 metrin korkeuteen. Vielä loppumatkasta huomiota kiinnitti sininärhien runsaus. Arvioimme nähneemme niitä autosta noin seitsemänkymmentä.

18.6.2017 – Aikaisin aamulla Turkmenistanin rajavuoristoon

Taas kerran olemme hyvissä ajoin liikkeellä. Parinsadan tuhannen asukkaan Bojnourd nukkuu vielä kello 4.30 kun maastoautomme käynnistyvät hotellin pihalla. Kadut, jotka eilen illalla olivat täynnä väkeä nauttimassa lempeästä illasta ja ramadanin päättymisestä illalla, ovat nyt aivan tyhjä.

Aurinko nousee täällä puoli kuuden maissa, jolloin me olemme jo nousemassa loivasti kumpuilevaan ylämaahan. Ajamme edelleen pohjoiseen, kylät köyhtyvät silmissä kun tiilitalot vaihtuvat vaaleanruskeiksi saviseinäisiksi asumuksiksi. Muutama pihamaina ja minervanpöllö näkyy tien varressa.

Lopulta metsät ja pensaikot päättyvät ja saavumme Gololu Sarandyn suojelualueen rangereiden talolle, noin viisi kilometriä Turkmenistanin rajasta. Viereisellä kukkulalla on rajavartioasema, joka muureineen muistuttaa villinlännen linnoitusta, jonka tornissa liehuu Iranin lippu. Viranomaisten tärkein tehtävä täällä on taistella Turkmenistanin rajan yli kulkevia salakuljettajia vastaan. Suojelualueen väellä on rynnäkkökivääri olalla. Rakennuksia tai asetta kantavia rangereita ei saa valokuvata.

Kim hakee apuja lintukirjasta. Tätä tarvitaan vähän väliä.

Maisemat ovat henkeä salpaavia: kumpuilevaa vuoristoa, jolla kasvaa harvakseltaan komeita, puumaisia katajia (oikeastaan tuijia) ja rajan suunnassa korkeampi vuorijono. Vuorten välinen laakso muuttuu vähän matkan päässä syväksi rotkoksi, jonka reunoja polku seuraa. Maisemassa on vuoriston avaruutta.

Täällä on uskomattoman paljon lintuja näkyvissä näin aamulla: kultahempot pirisevät ja kalliovarpusia on satoja. Melkein kolmen tunnin ajon jälkeen maastoamiainen päästään nauttimaan kivikkosatakielen ja kivikkorastakoiraan viehättävässä seurassa. Purolla käy juomassa heliseviä tikliparvia ja pari tunturikiurua. Tiklit ovat täällä itäistä caniceps-rotua, jonka aikuisiltakin linnuilta puuttuu musta väri päästä. Kauempana kanjonissa varoittelee sepeltasku, mekastaa pari idänkallionakkelia ja edestakaisin lentelee kalliopääskyjä. Vuoristojen tapaan myös tuttuja pohjoisia lintuja tulee vastaan: sepelkyyhky, kivitasku, talitiainen, hernekerttu, peukaloinen, kulorastas, laulurastas, viherpeippo, peippo ja keltasirkku. Viimeksi mainittu on näillä leveysasteilla jälleen yksi kesäajan outolintu.

Kultahempot, tunturikiurut lentopoikasineen ja monet muut linnut käyvät purolla juomassa kunnes suuri karjalauma saapuu meluten ja pölyten. Se karkoittaa linnut kauemmas.

Salaperäinen vuoristojen katajanokkavarpuunen näyttäytyy. Tämä taitaa olla naaraslintu.

Kaiken tämän lisäksi me toivomme näkevämme täällä katajanokkavarpusia, aasialaisia vuoristolintuja. Pienen etsimisen jälkeen eteemme lentääkin kanjonin reunalla kaksi tummaa,

pitkäpyrstöistä ja vahvanokkaista lintua. Ne pitävät meitä vähän aikaa jännityksessä piiloutumalla männyn latvukseen, mutta rohkaistuvat lopulta tulemaan esille. Nämä nokkavarpuset muistuttavat olemukseltaan aika lailla meikäläisiä taviokuurnia.

Kanjonikierroksen jälkeen palaamme suojelualueen tukikohtaan, joka on pienen tekojärven rannalla. Lounasta odottaessamme tarkkasilmäisimmät Eino ja Kim poimivat taivaalta petoja: muutamia maakotkia, keisarikotkan, kolme hanhikorppikotkaa, kahdesta neljään partakorppikotkaa ja muutaman arohiirihaukan. Jostakin vuoristosta alas järven rantaan liitelee mustahaikara. Sen lähdettyä tulee toisen vuoro käydä ruokailemassa. Saattaa olla, että haikaroilla on pesänsä jossakin vuoren jyrkänteellä. Vähän pienemmistä päivästäjien linnuista mainittakoon muutama järvellä kalastava haarahaukka, nuolihaukka ja tuulihaukka.

Mustahaikara on käynyt juomassa ja palaa pesävuoren suuntaan.

Lounasta varten saamme kutsun sisälle rangereiden tukikohtaan. Lounas nautitaan tavan mukaan lattialla istuen ja aseman päällikkö kertoo upean työmaansa olosuhteista. Alueella asuu susia, karhuja ja leopardveja. Talvella täällä on paljon lunta ja tiet ummessa. Asemalle päästää ensimmäisiä kertoja käymään maaliskuun lopulla, jolloin maisemassa vielä lunta jäljellä. Keväällä tätä kautta kulkee suuri määrä pohjoiseen matkalla olevia lintuja, joista osa pysähtyy järven rannalle lepäämään. Huoneen seinällä on hyvä valokuvakokoelma täällä havaituista linnuista.

Täällä vuoristossa iltapäivän lämpö ei nouse samoihin lukemiin kuin alamaissa, saamme tyytyä 25 asteen lukemiin, mutta auringon ylhäältä tuleva valo on voimakasta. Iltapäivällä on enää paljon vähemmän lintuja näkyvissä kuin aamulla. Kaikkien hienojen vuoristolintujen lisäksi näemme vasta täällä matkamme ensimmäiset sorsalinnut, kun järveltä löytyy viitisen sinisorsaa. Kahlaajia olemme nähneet tätä ennen vain kahdesti: kolme määrittämätöntä Tringaa Kaspianmeren tuntumassa ja eilen kolme aavikkotylliä. Aseman pihan tuntumassa pesii muutama pari pikkutyllejä ja kolme pitkäjalkaa tupsahtaa jostakin järven rantaan.

19.6.2017 – Loppusuoralla Bojnurdista Mashhadin pyhään kaupunkiin

Iranin koilliskulmaan olisi jäänyt mielellään pidemmäksikin aikaa, sen verran mielenkiintoisia ovat maisemat ja linnut. Nyt kuitenkin ajamme rajan suuntaisesti kaakkoon, kohti Iranin toiseksi suurinta kaupunkia Mashhadia. Suomalaisen näkökulmasta tämä on aika kaukana: matkaa Turkmenistanin rajalle on runsaat viisikymmentä kilometriä ja Afganistanin rajalle enää alle sataviisikymmentä kilometriä. Teemme tien varressa muutamia pysähdyksiä, mutta mitään sykhdyttäviä uusia tuttavuuksia ei tavata. Enää eivät edes kymmenet sininärhet, mehiläissyöjät, harjalinnut taikka arokiurut ja ruskopääsirkut jaksa innostaa, vaikka mukavia ovatkin. Ehkä tämä on matkaväsymystä.

Saavumme iltapäivällä Mashhadiin, jossa on kolme miljoonaa asukasta. Kaupunki on hyvin uskonnollinen ja siellä sijaitsee ”Holy Shrine”, eräs shiialaisen islamin pyhimmistä paikoista. Tämä on jättiläismäinen pyhäkkö kaupungin keskellä. Käymme siellä illan suussa, eri ryhmissä tarkoituksella oppia vähän lisää islamilaisuudesta. Tämän päivän maailmassa ei ole haitaksi tietää ja ymmärtää siitä vähän enemmän.

Pyhäkön portin ulkopuolella. Tummiin pukeutuneet naiset yrittivät sinisellä huiskullaan viestittää vaimolleni, että pitää pukeutua peittävämmiin. Miesten pukeutuminen on vapaampaa. Takana kaksi valtavaa minareettia, joista lähempi on vielä työn alla.

Pyhäkkö ei ole yksin moskeija tai hautamuistomerkki. Se käsittää noin puolen neliökilometrin alueen, jossa useita valtavia minareetteja, kaksittain kuten shiialaiseen perinteeseen kuuluu. Siellä on yhdeksän suurta aukiota (courtyard), suurin niistä noin 400 m pitkä. Nämä ovat rukoilemista varten. Aukiolle pyhiinvaeltajat levittävät rukousmattonsa ja kumartavat Mekkaan päin rukoillessaan. Sisätiloissa on islamilainen yliopisto, hyvin vanha kirjasto, paljon muita tiloja, joista vieras ei saa käsitystä, sekä määrättömän paljon mosaiikkiseiniä, peilimosaiikkia, kupoleita ja lehtikultaa. Tämä pyhäkkö perustettiin alun perin vuonna 818, kun shiialaisten kahdeksas imaami Reza, yksi kahdestatoista pyhästä miehestä, profeetta

Muhammadin perillisestä myrkytettiin täällä hengiltä. Kaupungin nimi Mashhad tuli pyhäkön mukana ja tarkoittaa marttyyriutta. Pyhäkön laajentaminen ja rakentaminen näyttävät yhä olevan menossa, mikä kertonee ennen muuta maan uskonnollisen hallituksen halusta investoida tämän kaltaisiin islamin suuruutta korostaviin kohteisiin satojen miljoonien, ehkä miljardien edestä kansakunnan resursseja.

Pyhiinvaeltajia pyhäkön rukousmatoilla. He ovat usein saapuneet perhekunnittain ja välillä vaihdetaan kuulumisia.

Täällä käy vuodessa 27 miljoonaa pyhiinvaeltajaa lukuisista eri maista, kuitenkin vain shiialaisista maista. Miehillä ja naisilla on eri sisäänkäynnit. Meidät kuitenkin poimitaan ihmisvirrasta ja kohteliaasti pyydetään odottamaan. Tuijalle tuodaan musta chador, kangas, johon hänen tulee kääriytyä. Täällä ei enää riitä Iranin yleinen pukeutumiskoodi, jossa olennaista on kattava ihon ja erityisesti hiusten peittäminen. Kun vaimoni on kääriytynyt oikeaoppisesti, saapuu paikalle niin ikään mustaan kietoutunut nuori nainen. Tämä puhuu hyvää englantia ja tarjoutuu opastamaan meitä pyhäkössä. Niinpä meille avautuu puolentoista tunnin mielenkiintoinen kierros asiantunteva oppaan johdolla. Kameraa ei saa tuoda alueelle, mutta kännykkäkameran käyttö on mahdollista. Opasta ei kuitenkaan saa kuvata.

Kierroksen aikana kaunisilmäinen oppaamme kysyy, josko meillä olisi jotakin kysyttävää heidän uskonnostaan. Tottahan minulla on vielä paljonkin epäselvää. Meidät ohjataan nuoren tumman, valkoturbaanisen oppineen miehen juttusille. Aluksi tämä antaa meille vastattavaksi kyselykaavakkeen, jossa hän puolestaan kysyy mm. mistä maasta olemme, missä kuulumme pyhäköstä, miksi tulimme tänne, mitä haluamme tietää uskonnosta ja niin edelleen.

Vastaamisen jälkeen minulla on tilaisuus esittää oppineelle kysymyksiä. Hän vastaa lempeällä äänellä, kärsivällisesti.

Ei tässäkään tilaisuudessa ole mahdollisuutta koko kysymysten arkun tyhjentämiseen, mutta pyydän häneltä selitystä siihen, miksi shiitit ja sunnit ovat niin vihoissa toisiaan kohtaan kuin ovat. Nämähän ovat kaksi islamilaisuuden päähaaraa, joista sunnit ja sunnivaltiot ovat paljon lukuisampia. Jostakin minulle toistaiseksi käsittämättömästä syystä nämä uskontoryhmät riitelevät jopa meillä Suomessa sekä ottavat toisiaan vääräuskoisina hengiltä muun muassa parhaillaan Syyrian sisällissodassa. Olen tällä samalla kysymyksellä aiemmin ahdistanut toista opastamme, Nimaa, joka antoi siihen hänkin laajoja selityksiä.

Riita alkoi profeetta Muhammadin kuoltua vuonna 632 ja kysymys oli profeetan perustaman uskonnon tulevaisuudesta. Sunnit ovat sitä mieltä, että profeetta ei nimennyt manttelinsa perijää, vaan että maallisen vallan edustaja, kalifi voi myös olla uskonjohtaja. Shiitit taas katsoivat, että profeetan vävy ja serkku Ali oli määrätty johtamaan islamia, mutta ei niinkään mitään valtiota tai maallista hallintoa. Ali oli ensimmäinen kahdestatoista imaamista, jotka johtivat tätä shiialaisuudeksi myöhemmin kutsuttua suuntausta. Jo alusta alkaen riita oli katkeraa, sunnit tai sunnilaiset kalifit tappoivat vuorollaan kaikki kaksitoista pyhää miestä, mutta eivät onnistuneet nitistämään koko shiialaisuutta. Ja tämä yli tuhannen vuoden vihanpito jatkuu edelleen. Näin minulle kerrotaan nyt uudestaan tämä tarina, toisen osapuolen kertomana tosin.

Shiialaiset pitävät itseään suvaitsevana, toisia uskontokuntia kunnioittavana islamilaisuutena. Ero esimerkiksi arkkiviholliseen Saudi-Arabiaan onkin suuri, mutta kyllä myös Iran johtavana shiivaltiona on osoittanut kovaa komentoa esimerkiksi naisten aseman taikka bahai-uskonnon (shiialaisuuden haara 1800-luvulta alkaen) suhteen. Eivätkä shiitit ole kuitenkaan tässä maassa pysyneet lestissään eli islamin johtamisessa, vaan vuonna 1979 papit kaappasivat myös maallisen valtiokoneiston itselleen. Perustettiin Iranin islamilainen tasavalta.

Vaimoni sai lopuksi omakseen hienon, valkoisen chadorin. Vielä ei ole selvää miten sitä sopii käyttää kotimaassa.

Keskusteluni tämän miellyttävän uskonoppineen kanssa eivät etene näin arkaluonteisiin aiheisiin, vaan sujuvasti, joskin paikoin vähän epäröidenkin, hän kertoo sunnien ja shiojen tarinan. Aikaa on kulunut ja oppaamme ottaa meidät taas johdatettavakseen. Hän avaa kainalossa kantamansa kääreen ja lahjoittaa Tuijalle uuden, valkoisen ja kuvioidun ”turistien chadorin”. Hän saa sen omakseen. En tiedä, josko tämä on osoitus tai kiitos meille jostakin, esimerkiksi myönteisten kysymysten esittämisestä. Pian sanomme hyvästit oppaалlemme ja poistumme porteista etsimään taksia, joka vie meidät illalliselle hotelliin.

20.6.2017 – Lento Teheraniin, kuumaan kaupunkiin

Ennen lentopäivän aamiaista lähtevät muut kävelylle viereiseen puistoon, kun taas minä ja Tuija jäämme puiston penkille, respan ulkopuolelle lataamaan Helsingin Sanomia tabletille. Taas on aika orientoitua Euroopan ja kotimaan asioihin, sillä onhan poissa ollessamme tapahtunut monenlaista, muun muassa eräs hallituspuolue on hajonnut kahtia, puhjennut hallituskriisi ja yksi oppositiopuolue saanut uuden puheenjohtajan.

Lehden lataus on hidasta kuten kaikkialla, missä yleensäkin on langaton verkko tarjolla. Aamiaisella sitten kuulemme, että puistossa oli aamulla laulanut useita aavikkokultarintoja sekä näkynyt kauluskaijoja, pihamainoja ja valkuposkibulbuleja. Kahden ensin mainitun uuden lajin mukana retken kokonaislajimäärä nousee 173 lajiin. Mukana on vain kolme kahlaajalajia, yksi sorsalintu ja kaksi lokkilintua. Muut näiden ryhmien edustajat ovat pesimässä pohjoisessa, saapuvat taas syksyllä joukolla tänne talvehtimaan. Olemme toki onnistuneet näkemään monet Iranin endeemisistä tai muuten vain huippuharvinaisista lajeista: kaspiantiaisen, persiantaskun ja aavikkonärhen. Lisäksi jokaisella meistä on vielä omia mielilajejaan ja muita lintuja, joita on aina halunnut nähdä. Itse pidän kovasti kivikkosatakielestä ja ruskopääsirkusta.

Teheraniin on matkaa 900 kilometriä. Majoitumme kaupungin keskustassa olevaan hienoon hotelliin ja kohta lähdemme taksilla lähemmäs nähtävyyksiä. Mutta Teheranissa on kuumaa, mittari näyttää 38 astetta, mikä koettelee kestävyyttä. Kaupungin teehuoneet ja harvat baarit ovat kiinni ramadanin takia. Onnistumme kuitenkin ostamaan kioskista muutaman kylmän cokiksen. Näitä sitten kannamme muovikassissa pitkin kaupungin katuja, kunnes lopulta löydämme syrjäisen kolon, jossa voimme nauttia ”pussicokikset” käyttäytymättä sen enempää sopimattomasti. Viereisen pankin ikkunasta vartija seuraa juominkejamme, ehkä vähän huvittuneena.

Huomenna aamulla lähtee lento Suomeen. Tringan Iranin matka on päättymässä. Seura oli mukavaa. Pasargad Tours, oppaamme Ali Alieslam ja Nima Mehrabany selvisivät vaativasta työstään erinomaisesti. Näimme paljon hienoja lintuja, vuoristoja ja aavikoita sekä saimme vähän lisää tuntumaa tähän tuntemattomaan maahan. Kaikki järjestelyt sujuivat täsmällisesti eikä mitään pelottavaa tullut vastaan. Poliiseja tai sotilaita ei juuri näkynyt ja ihmiset olivat kaikkialla hyvin ystävällisiä. Voin suositella!

